

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
МІНІСТЕРСТВА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

НЕТЯЖУК Михайло Володимирович

УДК: 338.246:[338.45:664.6]

**ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ
РОЗВИТКУ ХЛІБОПЕКАРНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

Спеціальність: 08.07.01- економіка промисловості

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата економічних наук

Київ – 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в НДЕІ Міністерства економіки України.

Науковий керівник – доктор економічних наук

Якубовський Микола Миколайович,
НДЕІ Міністерства економіки України,
заступник директора з наукової роботи

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Сологуб Олена Петрівна,
Національний університет харчових технологій
Міністерства освіти та науки України,
завідувач кафедри маркетингу

кандидат економічних наук, старший науковий
співробітник

Козлова Алла Іванівна
Міжрегіональна академія управління персоналом,
доцент кафедри економіки.

Провідна установа – *Рада по вивченню продуктивних сил України*

НАН України,
відділ розвитку і розміщення харчової і переробної
промисловості (м. Київ)

Захист відбудеться 19 січня 2006 р. о 14⁰⁰ год. на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д 26.801.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук НДЕІ Міністерства економіки України (01103, Київ - 103, бульвар Дружби народів, 28, 5-й поверх, зал засідань).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці НДЕІ Міністерства економіки України (01103, Київ - 103, бульвар Дружби народів, 28, 1-й поверх).

Автореферат розісланий 17 грудня 2005 р.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук

О.Ю. Рудченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Подальший економічний розвиток держави в контексті європейського вибору вимагає удосконалення інструментарію державного управління економікою. Використання переважно адміністративних методів регулювання в умовах ринку призводить до дисбалансу економічної системи, викривлення процесів, що в ній відбуваються, та гальмують її розвиток. Дана проблема характерна як для економіки країни в цілому, так і для окремих галузей промисловості. Зокрема, дуже гостро вона відчувається в хлібопекарній промисловості.

Через високу соціальну значимість продукції галузь постійно знаходиться під державним контролем, який фактично зводиться до адміністративного регулювання цін на хліб. Створенню ж ринкових механізмів розвитку хлібопекарної промисловості і стабільного забезпечення населення “продуктом номер один” увага практично не приділяється. Ігнорування дії об’єктивних економічних законів при розробці цінової політики призвело до погіршення стану економічного, технічного та соціального розвитку підприємств галузі.

З метою ліквідації даних диспропорцій Стратегією соціально-економічного розвитку України на 2004-2015 рр. удосконалення механізмів державного регулювання розвитку основних ринків продовольчих товарів, до яких, безумовно, належить хліб, визначено одним з основних стратегічних завдань в сфері розвитку харчової промисловості.

Проблемами використання економічних механізмів в процесі державного управління досліджували Л.Абалкін, В. Беседін, А. Гальчинський, М. Долішній, Т. Мостенська, О. Онищенко, Б. Пасхавер, М. Пашута, О. Сологуб, В. Точілін, В. Трегобчук, М. Чумаченко, М. Якубовський та інші.

Методологічними, методичними та прикладними дослідженнями різних аспектів розвитку хлібопекарного виробництва як складової частини харчової промисловості займалися П. Борщевський, Л. Дейнеко, З. Джеппарова, И. Заблодська, О. Звягинцева, А. Косован, Т. Репіч, Л. Сенішина, Ф. Уфімцев, Н. Чубенко та інші. Разом з тим, питання формування економічних механізмів регулювання розвитку галузей промисловості в ринкових умовах досліджено недостатньо, а стосовно хлібопекарної промисловості є взагалі практично не вивченими, хоча й має особливе значення для забезпечення сталого економічного зростання та соціальної і продовольчої безпеки України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний автором напрям досліджень пов'язаний з науково-дослідними роботами, що виконуються НДЕІ Міністерства економіки України, зокрема, “Аналіз кон'юнктури, короткострокове прогнозування та рекомендації щодо державної регуляторної політики розвитку основних товарних ринків“ (2002 р., № держреєстрації 0102U007288) та “Розробка та обґрунтування стратегічних орієнтирів розвитку промисловості” (2003 р., № держреєстрації 0103U005618), в яких дисертант безпосередньо брав участь у розробці теоретико-методологічних засад формування економічного механізму регулювання розвитку галузей промисловості.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-концептуальних основ формування економічного механізму регулювання розвитку хлібопекарної промисловості в контексті трансформаційних економічних процесів, особливостей економічного та соціального розвитку України.

Досягнення цієї мети зумовило необхідність постановки комплексу завдань:

- на основі поглибленого аналізу існуючих теоретичних положень розробити наукову концепцію сутності економічного механізму як економічної категорії;
- визначити фактори, що впливають на процес розвитку галузі промисловості;
- здійснити теоретико-методологічне обґрунтування структури та складових елементів економічного механізму регулювання розвитку галузі промисловості;
- провести комплексний аналіз стану та тенденцій розвитку хлібопекарної промисловості в контексті соціально-економічних трансформацій в Україні;
- розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення економічного механізму регулювання розвитку хлібопекарної промисловості.

Об'єктом дослідження є процес розвитку хлібопекарної промисловості України як виду економічної діяльності в ринкових умовах, а його *предметом* – теоретико-методологічні, методичні та практичні питання формування економічного механізму регулювання розвитку хлібопекарної промисловості.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є теоретичні і концептуальні положення організації та розвитку промислового виробництва. Дослідження розвитку галузі промисловості в контексті соціально-економічної політики держави здійснено за допомогою діалектичного та системного підходів. Під час вивчення та узагальнення наукових розробок використані методи наукової абстракції, кількісного та якісного порівняння, історичний, аналізу і синтезу; при дослідженні методологічних проблем формування економічного механізму регулювання розвитку хлібопекарної промисловості – абстрактно-логічний метод, аналітичне співставлення, елементи системного аналізу. Діагностика стану та оцінка тенденцій розвитку хлібопекарної промисловості здійснені з використанням методів наукового передбачення, статистичного, соціологічного та порівняльно-економічного аналізу, мікро- та макроекономічний аналіз, експертних оцінок.

Наукова новизна. Автором розроблено теоретичні і практичні підвалини формування та використання механізму регулювання розвитку хлібопекарної промисловості. Наукову новизну складають наступні результати:

одержано вперше:

- введено поняття об'єкт-механізму та суб'єкт-механізму, які являють собою дуалістичне уявлення щодо економічного механізму, в першому випадку, як дію об'єктивних економічних законів динаміки економічної системи, в другому, – як набір методів і засобів управління процесами, що в ній відбуваються. Це дає можливість більш цілеспрямовано досліджувати роль та місце державного регулювання економікою в сучасних умовах;

- запропоновано систему класифікації економічних механізмів за такими критеріями, як принцип дії, рівень економічної системи, економічний процес, об'єкт, суб'єкт та інструменти управління, напрями використання. Така класифікація дозволяє проводити системні дослідження принципів формування, ефективності дії та напрямів вдосконалення економічних механізмів;

- методику оцінки ефективності державного регулювання розвитку хлібопекарної промисловості через оцінку відносної економії сімейного бюджету в наслідок зміни цін на хліб та психологічної чутливості населення до такого регулювання;

удосконалено:

- методичні підходи до систематизації факторів розвитку галузі промисловості залежно від їх виникнення: ендогенні, екзогенні та фактори мікросередовища, які, в свою чергу, впливають на ринки продукції галузі, сировини, праці, капіталу і науково-технічних розробок. Це дозволило запропонувати практичні заходи щодо формування економічного механізму державного регулювання розвитку галузі промисловості з метою підвищення її ефективності;

- методику визначення пріоритетності використання інструментів державного впливу при формуванні економічного механізму регулювання розвитку галузі промисловості в залежності від поставлених суспільно важливих цілей;

дістало подальший розвиток:

- практичні рекомендації щодо вдосконалення економічного механізму регулювання розвитку хлібопекарної промисловості через запровадження державних індикативних цін на борошно та хліб, стимулювання виробництва борошна з належними хлібопекарськими властивостями та запровадження пільгового оподаткування ПДВ;

- методика визначення нормального рівня рентабельності хлібопекарного виробництва через визначення потреби галузі в річному чистому прибутку, достатньому для стабільного відтворення основних засобів виробництва, враховуючи загальну потребу галузі в основному та оборотному капіталі, нормативний термін експлуатації обладнання та доплату за ризик бізнесу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що головні положення, викладені автором дисертації, доведено до рівня методичних розробок та практичних рекомендацій. Вони призначені для використання під час розробки програм стимулювання розвитку хлібопекарної промисловості України, підготовки проектів законодавчих і нормативних актів, що стосуються хлібопекарного виробництва, регулювання цін на хліб.

Наукові розробки та пропозиції дисертанта реалізовано у практичній діяльності Об'єднання підприємств хлібопекарної промисловості "Укрхлібпром", зокрема, при розробці зауважень та пропозицій до проекту Закону України "Про хліб та хлібобулочні вироби" (лист від 12.10.2005 р. №26-3-4/86).

Результати дисертаційного дослідження щодо необхідності технічного переоснащення хлібопекарних підприємств та стимулювання виробництва оздоровчої продукції знайшли відображення в практичній роботі АТ "Київхліб"

при підготовці стратегічних планів його розвитку (лист від 14.10.2005 р. №04-4-10/236).

Запропоновані в роботі методичні підходи щодо встановлення регульованих цін на хліб використані в практичній діяльності Київської міської державної адміністрації (лист від 01.11.2005 р. №09050/1-1391).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладене авторське бачення методології дослідження розвитку галузі промисловості та формування відповідних економічних механізмів його регулювання. Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, одержані здобувачем самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки, зроблені автором дисертаційного дослідження, були покладені в основу доповідей дисертанта на таких науково-практичних конференціях як VII Міжнародна науково-технічна конференція "Пріоритетні напрями впровадження в харчову промисловість сучасних технологій, обладнання і нових видів продуктів оздоровчого та спеціального призначення" (м. Київ, 2001 р.), VIII Міжнародна науково-технічна конференція "Пріоритетні напрями впровадження в харчову промисловість сучасних технологій, обладнання і нових видів продуктів оздоровчого та спеціального призначення" (м. Київ, 2003 р.), VI Міжнародна науково-практична конференція "Теорія і практика сучасної економіки" (м. Черкаси, 2005 р.).

Публікації. Основні ідеї, положення та результати досліджень висвітлені у 11 опублікованих працях, з яких 9 – у наукових фахових виданнях (5 одноосібних та 4 у співавторстві). Загальний обсяг публікацій становить 4,1 д.а., з яких особисто автору належить 3,8 д.а.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (170 найменувань) і додатків. Вона викладена на 169 сторінках комп'ютерного тексту, в тому числі має 24 таблиці, 24 рисунки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

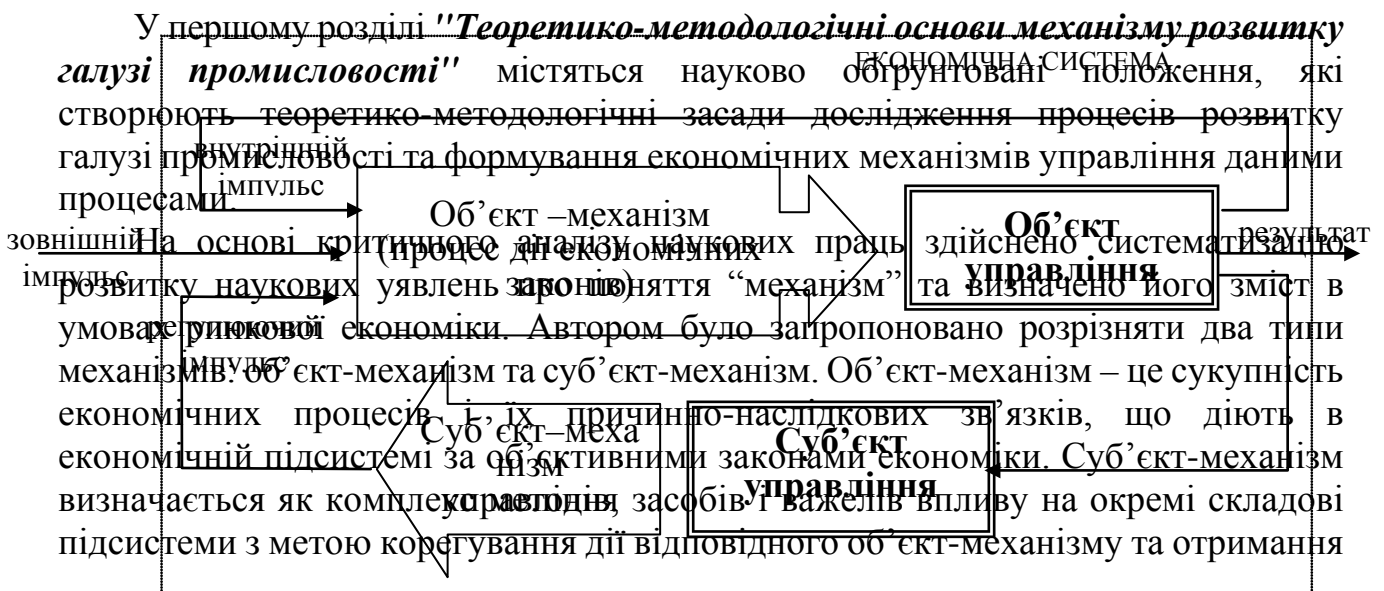

Рис. 1. Схема взаємодії об'єкта і суб'єкта управління в умовах ринку

бажаного результату діяльності об'єкта управління. Їх взаємодія зображена на рис. 1.

Поділ механізмів за принципом дії на суб'єкт– та об'єкт–механізми є основою системи класифікації економічних механізмів, розробленої автором (рис. 2).

З метою уникнення плутанини при позначенні об'єкт– та суб'єкт–механізмів в науковій літературі, автор пропонує використовувати наступні формули назв механізмів:

1) для об'єкт-механізму

механізм {процес} {економічна підсистема-середовище процесу} (1)

Приклад:

Механізм розвитку харчової промисловості.

{процес} {економічна підсистема-середовище процесу}

Дана формула описує процес розвитку харчової промисловості як економічної системи, що відбувається за об'єктивними економічними законами.

2) для суб'єкт-механізму

{інструментарій управління} механізм {напрямок використання} {об'єкт–механізм} (2)

Рис. 2. Система класифікації економічних механізмів

Приклад:

Економічний механізм регулювання
 {інструментарій управління} {напрямок використання}
розвитку харчової промисловості.
 {об'єкт-механізм}

Цій назві відповідає суб'єкт-механізм, який являє собою комплекс економічних інструментів та методів, що дозволяє управляти об'єктивно діючим процесом розвитку харчової промисловості з метою його регулювання.

Наукове опрацювання понять "галузь промисловості" та "розвиток галузі промисловості", що міститься в дисертації, стало теоретико-методологічним підґрунтям для комплексної характеристики економічного механізму регулювання розвитку галузі промисловості.

Аналіз економічної та загальнонаукової літератури з досліджуваної проблеми дозволив встановити, що поняття функціонування та розвиток галузі промисловості не однакові за суттю визначення і повинні розмежовуватись. Функціонування галузі промисловості, на думку автора, визначається циклічними економічними процесами, які не впливають на зміну структури галузі, а також на стратегічну поведінку суб'єктів господарювання. У той же час розвиток галузі промисловості – це трансформація складу або структури галузі, кількісна та якісна зміна потоків фінансових, матеріальних, трудових ресурсів у її межах, що є наслідком зміни оточуючого середовища або поведінок окремих суб'єктів - її елементів. Рушійними силами розвитку виступають протиріччя інтересів трьох основних суб'єктів галузі: підприємств, споживачів та суспільства в цілому, представником якого виступає держава.

Дослідження процесу розвитку галузі промисловості в умовах ринку дозволило класифікувати фактори, які на нього впливають, на ендогенні, екзогенні та фактори мікросередовища, які, в свою чергу, поділяються на такі, що відносяться до ринків продукції галузі, сировини, праці, капіталу і науково-технічної продукції. Це дозволило запропонувати формування економічного механізму регулювання розвитку галузі промисловості таким чином, щоб впливати на найбільш значущі з факторів, досягаючи поставленої мети з мінімальним втручанням в об'єктивні процеси (рис. 3).

У другому розділі „*Аналіз проблем регулювання розвитку хлібопекарної промисловості*” проаналізовано стан та динаміку хлібопекарного виробництва, а також визначено комплекс проблем, що зумовлюють недостатню ефективність розвитку галузі.

Дослідження показало, що обсяг промислового випуску хліба в Україні у 2003 р. становив лише третину від 1990 р. Поряд з цим має місце погіршення структури виробництва хліба та хлібобулочних виробів. Протягом останніх років скорочується пропозиція більш корисних для споживання видів хліба з борошна нижчих сортів. Зокрема, зменшилась частка хліба житнього,

пшеничного з обійного борошна, борошна II та I сортів у загальному обсязі виробництва хліба, тоді як частка продукції з борошна вищого сорту зростає (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка структури виробництва хліба та хлібобулочних виробів
в Україні у 1999-2003 роках

Назва групи продукції	Частка групи, у % до підсумку				
	1999	2000	2001	2002	2003
Хліб житній	29,52	33,65	31,62	29,80	28,77
Хліб житньо-пшеничний і пшенично-житній з обійного борошна	0,67	0,68	0,65	0,87	2,36
Хліб пшеничний з обійного борошна	0,47	0,40	0,31	0,34	0,27
Хліб та булочні вироби з					
- пшеничного борошна 2 с.	7,68	5,07	4,11	3,31	2,29
- пшеничного борошна 1 с.	37,04	31,89	30,65	31,12	30,16
- пшеничного борошна вищого с.	21,63	25,79	29,46	30,59	32,28
Здобні хлібобулочні вироби	2,12	1,75	2,25	2,88	2,70
Сухарно-бараночні та інші вироби	0,81	0,75	0,95	1,11	1,18
Всього хліб і хлібобулочні вироби	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Джерело: розраховано автором за даними Держкомстату.

Стверджувати, що зміна структури виробництва відбулася в результаті поліпшення добробуту населення не можна, оскільки під час погіршення соціально-економічної ситуації у 1989-95 рр. обернений процес переходу на споживання хліба з борошна нижчих сортів не відбувався. Натомість, тепер засобами маркетингу підприємств різних галузей харчової промисловості

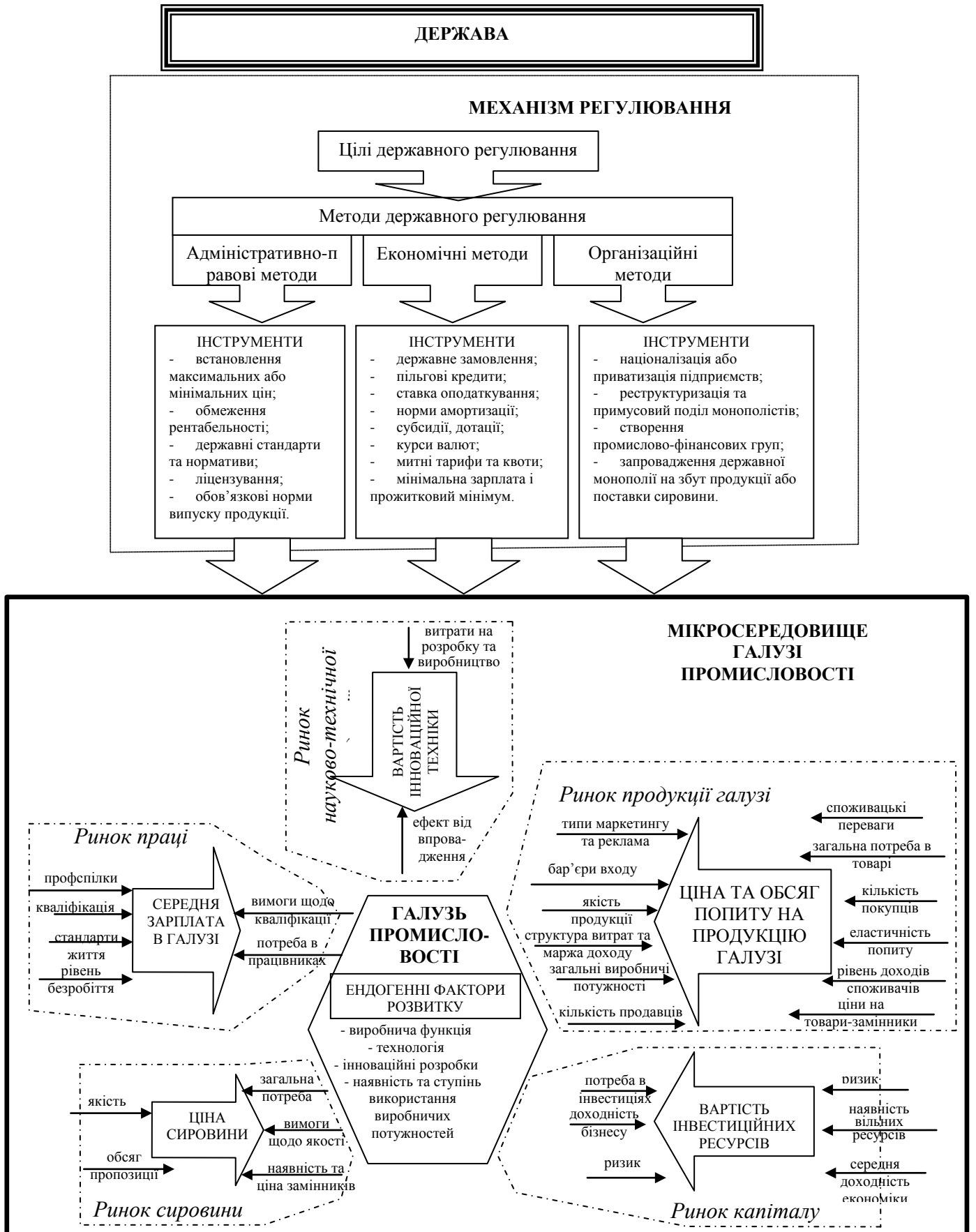

Рис. 3. Схема державного регулювання розвитку галузі промисловості

активно формується орієнтація людей на здорове харчування та здоровий спосіб життя. Тому можна говорити про передумови для зростання попиту саме на види хліба з нижчих сортів борошна, які містять більше вітамінів, мікро- та макроелементів, менш калорійні.

Однак, хлібопекарні підприємства не мають стимулів до розвитку виробництва хліба з борошна нижчих сортів. Серед основних причини можна виділити скорочення пропозиції житнього борошна та відсутність економічної зацікавленості виробників у збільшенні обсягів випуску продукції з борошна нижчих сортів. Оскільки державними органами ціни встановлюються таким чином, що рентабельність хліба з борошна нижчих сортів суттєво менша у порівнянні з вищими, то підприємства переорієнтовують свої виробничі потужності на випуск продукції з пшеничного борошна вищого сорту, а також розвивають ринок у даному напрямку.

Негативною тенденцією є значне відставання темпів росту заробітної плати в галузі від значення аналогічного показника в цілому по економіці, що через зростання плинності кадрів негативно відбивається на перспективах розвитку хлібопекарної промисловості (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка обсягу виробництва, рентабельності та середньої зарплати
в хлібопекарній промисловості України*

Найменування показника	Од. вим.	Роки					
		1998	1999	2000	2001	2002	2003
Обсяги виробництва хліба і хлібобулочних виробів	тис. т	2676,4	2500,2	2463,6	2450,0	2357,6	2426,6
Рентабельність хліба і хлібобулочних виробів	%	10,6	8,1	6,6	6-7	2-4	2-3
Індекс середньої заробітної плати у промисловості	%	100,0	128,3	184,5	226,1	267,1	326,9
Індекс середньої заробітної плати у хлібопекарній промисловості	%	100,0	108,6	139,7	179,3	183,3	193,6
Індекс споживчих цін	%	100,0	119,2	150,0	159,1	158,1	171,1

Джерело: розраховано автором за даними Об'єднання "Укрхлібпром".

Враховуючи неповне завантаження обладнання та його високий ступінь зносу (70-80%), великі затрати енергії та ручної праці у виробничому процесі, автором було зроблено висновок про необхідність оновлення існуючого устаткування хлібопекарних підприємств з метою їх адаптації до умов ринкового середовища.

Вивчення джерел формування інвестиційних ресурсів показало, що їх недостатність для нормального розвитку хлібопекарної промисловості обумовлюється неефективним державним регулюванням галузі. В сучасних умовах воно спрямовується не на створення законодавчого поля розвитку хлібопекарної промисловості та ринкової інфраструктури, а зводиться лише до

встановлення цін на хліб. Оскільки таке встановлення відбувається без врахування потреб в оновленні обладнання, то воно спричинило зниження рентабельності хлібопекарного виробництва з 24,8% у 1991 р. до 2-7% у 2002-2004 рр. і відсутність ресурсів для переоснащення підприємств.

З метою визначення ефективності державного регулювання цін на хліб, було проведено дослідження психологічної чутливості населення до зміни цін на хліб. Для цього авторами було використано такі показники: 1) економія сімейного бюджету, що досягається в наслідок державного регулювання цін на хліб; 2) відносна економія сімейного бюджету.

Економія сімейного бюджету, що досягається в наслідок державного регулювання цін на хліб шляхом обмеження рентабельності його виробництва, розраховувалася за формулою:

$$\Delta\varepsilon = B_{xl} \cdot \gamma \cdot \left(\frac{1 + Re_n}{1 + Re_\phi} - 1 \right), \quad (3)$$

де $\Delta\varepsilon$ - економія сімейного бюджету, що досягається в наслідок державного регулювання цін на хліб шляхом обмеження рентабельності його виробництва, грн.; B_{xl} – середні сукупні місячні витрати на придбання хліба і хлібопродуктів у розрахунку на одну особу, грн.; γ - частка вартості спожитого хліба у сукупних місячних витратах на придбання хліба і хлібопродуктів, частки одиниці; Re_n , Re_ϕ - рентабельність виробництва хліба, відповідно, нормальна та фактична, частки одиниці.

Даний показник відображає суму додаткових витрат, яку щомісячно вимушені були б робити споживачі при купівлі хліба за цінами, що забезпечують нормальний рівень рентабельності виробництва. При цьому, відносна економія сімейного бюджету, яка виникає в результаті державного регулювання цін на хліб, характеризує частку даних додаткових витрат у сукупних витратах індивіда.

Проведені автором розрахунки засвідчили, що якби у III кварталі 2004 р. за базу ціноутворення була прийнята рентабельність хлібопекарного виробництва на рівні 15%, то це викликало б додаткові щомісячні витрати найбільш бідніших громадян, кількість яких становила 2,4% населення України, у розмірі 0,74 грн./особу, або 0,26% від їх місячного бюджету. Для решти населення показник відносної економії сімейного бюджету менша. Психологічно для людини таке незначне збільшення витрат є несуттєвим і не буде сприйматися як погіршення добробуту.

В результаті склалася парадоксальна ситуація – один з елементів економічної системи (виробник) опинився в кризовому стані, в той час як інший (споживач) – практично не відчуває поліпшення власного добробуту. Це свідчить про низьку ефективність державного втручання в ринковий механізм розвитку хлібопекарної промисловості та вимагає перегляду принципів регулювання розвитку галузі.

У третьому розділі „*Удосконалення економічного механізму регулювання розвитку хлібопекарної промисловості*” обґрунтовано необхідність перегляду цілей та задач державного регулювання розвитку хлібопекарної промисловості, а також визначено основні елементи механізму його стимулювання.

Системний підхід до державного регулювання розвитку хлібопекарної промисловості означає виявлення і оцінку взаємозв'язку факторів розвитку галузі, прогнозування можливих змін та визначення необхідності застосування корегуючих заходів. Основою формування економічного механізму регулювання розвитку хлібопекарної промисловості є визначення цілей суспільства. На сучасному етапі підвищення суспільної ефективності розвитку хлібопекарної промисловості потребує вирішення наступних задач: стабільне забезпечення населення хлібом та хлібобулочними виробами; створення умов для здорового харчування населення; обмеження зловживання монопольним становищем при встановленні цін; збільшення доходів бюджету; доступність хліба малозабезпеченим верствам населення; підвищення доходів працівників підприємств хлібопекарної промисловості. Враховуючи ширину і різноплановість поставлених задач, автором було побудовано дерево рішень підвищення суспільної ефективності розвитку хлібопекарної промисловості, яке являє собою комплексну систему альтернативних рішень.

Аналіз дії важелів державного впливу на розвиток хлібопекарного виробництва в Україні показав, що на сучасному етапі для підвищення суспільної ефективності розвитку хлібопекарної промисловості доцільно розробити індикативні ціни на борошно та хліб, стимулювати виробництво борошна з належними хлібопекарськими властивостями, запровадити пільгове оподаткування ПДВ.

У результаті дослідження виявлено, що найбільш дієвим інструментом даного механізму, що дозволяє оптимально поєднати інтереси виробників, споживачів хліба та суспільства, є встановлення загальнодержавних індикативних цін на хліб та борошно. Для цього повноваження з розробки індикативних цін рекомендується надати відповідному органу виконавчої влади (наприклад, Міністерство аграрної політики України). Базою для встановлення цін доцільно визначити результати моніторингу рівня вартості зерна (з урахуванням якісних показників), середньої заробітної плати по економіці, рівня доходів населення, ступеня монополізації ринків, тощо, а також поточну економічну ситуацію та суспільні цілі розвитку хлібопекарної промисловості. Індикативні ціни не повинні мати директивний характер, а служити орієнтиром для місцевих органів влади, а також виступати одним із критеріїв ефективності розвитку хлібопекарної галузі в регіоні.

Автор рекомендує при розрахунку цін враховувати потреби галузі в оновленні обладнання. Для цього рекомендується застосовувати принцип нормальної доходності вкладеного капіталу. Схематично модель визначення нормальної рентабельності виробництва хліба та хлібобулочних виробів зображена на рис. 4.

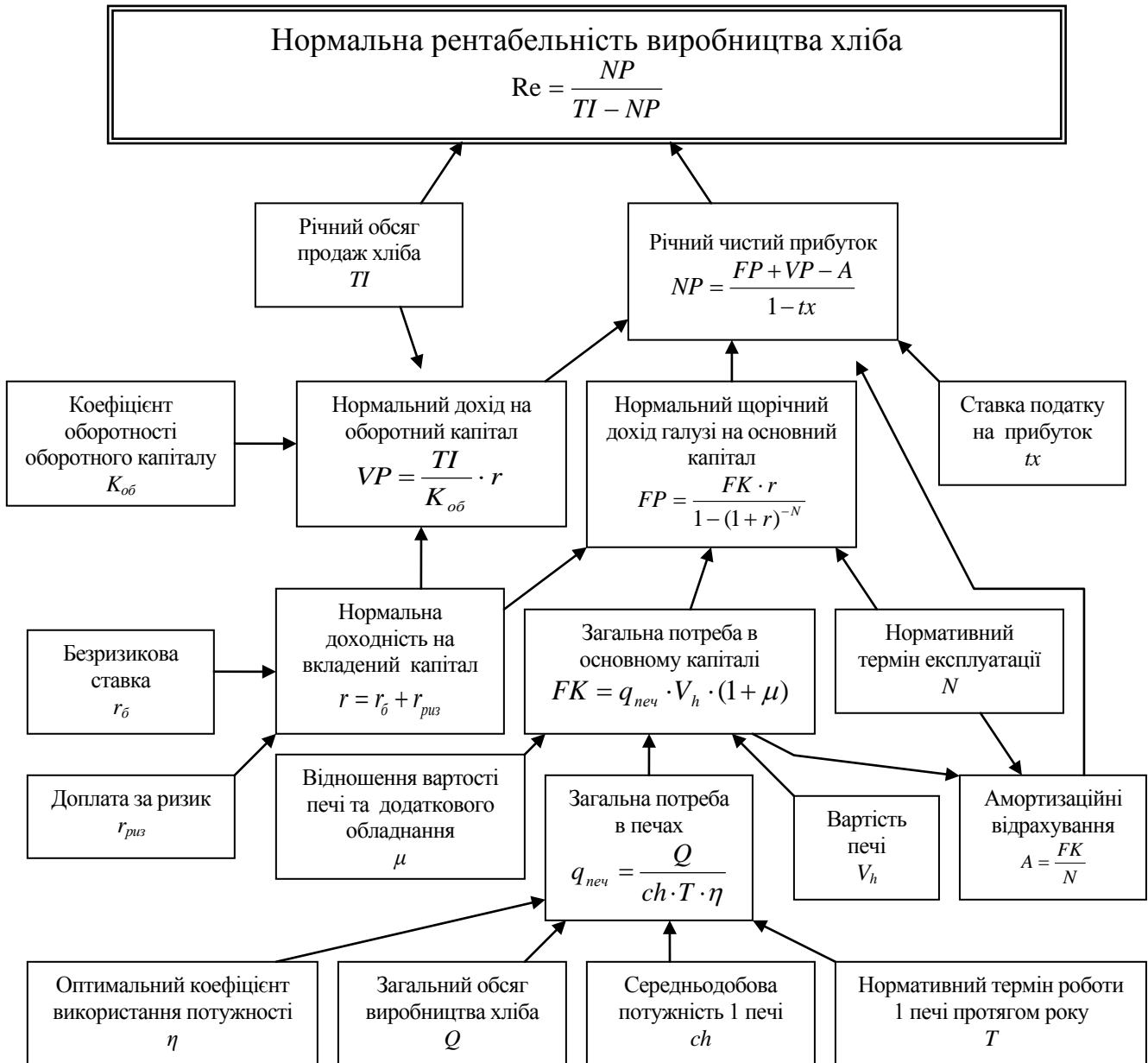

Рис. 4. Модель визначення нормальної рентабельності виробництва хліба та хлібобулочних виробів

Розрахунки, проведені автором (табл. 4), засвідчили, що в сучасних економічних умовах нормальне функціонування хлібопекарної промисловості можливе при рентабельності її продукції не менше 19%. Однак, реалізація перспективних напрямів розвитку хлібопекарної промисловості, зокрема, створення одно- або двозмінних технологічних схем виробництва; програми енергозбереження; запровадження інтенсивного тістоприготування; механізація формовки та упаковки хліба; випуск заморожених напівфабрикатів; впровадження у виробництво продукції з тривалим терміном зберігання; вдосконалення системи логістики тощо, передбачає додаткове інвестування коштів, яких галузь на даний момент не має. Їх можна отримати, збільшивши вартість хліба.

Розрахунок нормативної рентабельності хлібопекарного виробництва

Показники	Значення
Річний обсяг виробництва хліба в Україні, т	2 500 000
Річний обсяг продаж хліба, тис. грн.	3 000 000
Середня потужність 1 печі, т/добу	10,0
Необхідна кількість печей, шт.	1 044
Середня вартість 1 печі, тис. грн.	780
Коефіцієнт вартості допоміжного технологічного обладнання до вартості печі	1,5
Загальна потреба галузі в основному капіталі, тис. грн.	2 036 341
Нормативний термін експлуатації обладнання, роки	9
Норма амортизації, %	11
Річна сума амортизації, тис. грн.	226 260
Безризикова ставка вкладання капіталу, %	12
Надбавка за ризик, %	8
Середній коефіцієнт оборотності оборотного капіталу	7
Загальна потреба галузі в оборотному капіталі, тис. грн.	428 571
Загальна потреба галузі в капіталі, тис. грн.	2 464 912
Річна потреба галузі в прибутку, тис. грн.	486 171
Розрахункова потреба в прибутку на 1 т хліба, грн.	194,47
Норматив рентабельності, %	19,3

Однак, автор вважає економічно більш виправданим зниження ставки ПДВ на хліб та хлібобулочні вироби. Суму недоотриманих державою податків пропонується направити виключно на технічне переозброєння галузі, для цього рекомендується встановити ставку реінвестування чистого доходу хлібокомбінатів, яка буде визначатись за формулою:

$$r_{инв} = \left(\frac{100\% + R_0}{100\% + R_1} - 1 \right) \cdot 100\% , \quad (4)$$

де $r_{инв}$ – ставка реінвестування чистого доходу, %;

R_0, R_1 – відповідно базова та проектна ставки ПДВ, %.

У разі запровадження пониженої ставки ПДВ в розмірі 10%, ставка реінвестування чистого доходу буде дорівнювати 9,1%. Встановлення даної норми на 5 років дозволить додатково вкласти в хлібопекарну промисловість близько 1,5 млрд. грн. інвестицій, що практично повністю забезпечить оновлення технологічного парку галузі.

Проблема дотримання державних стандартів виробництва хліба, яка досить гостро стоїть зараз в Україні, пропонується розв'язувати двома шляхами: запровадженням атестації виробників хліба та підвищенням відповідальності виробників за випуск неякісної або потенційно небезпечної продукції. Більш дієвим, на думку автора, є запровадження атестації виробників хліба. Умовами

проходження атестації запропоновано визначити вимоги до технологічних характеристик обладнання, кваліфікації та освіти працівників, створення належних умов для виконання норм санітарної і радіологічної безпеки та контролю якості. Можливість анулювання атестації стимулюватиме належне виконання встановлених стандартів виробництва хліба, що підвищить якість та безпеку споживання хліба.

Стимулювання розвитку виробництва продукції з оздоровчими властивостями рекомендовано здійснювати через реалізацію відповідної державної програми, яка включає: 1) проведення медичних досліджень по доцільності та нешкідливості використання різноманітних харчових добавок та поліпшувачів у виробництві хліба; 2) комплекс рішень по економічному зацікавленню виробника у випуску даної продукції; 3) систему заходів по просуванню продукції на ринок.

ВИСНОВКИ

Дисертаційне дослідження спрямовано на розв'язання важливої проблеми – вдосконалення механізму регулювання розвитку хлібопекарної промисловості як важливої складової соціальної та продовольчої безпеки України. В ньому поглиблено уявлення щодо сутності економічного механізму, узагальнено та розвинуті концептуальні принципи регулювання галузі промисловості як виду економічної діяльності. Головні результати роботи можна звести до наступного.

1. У ринкових умовах основою державного регулювання економікою є механізми, що в ній діють. За принципом дії та відношенням до об'єкта управління вони поділяються на об'єкт- та суб'єкт-механізми. Під об'єкт-механізмом розуміється сукупність економічних процесів обумовлених об'єктивними законами економіки; під суб'єкт-механізмом – комплекс методів, засобів і важелів впливу на об'єкт-механізм з метою отримання бажаного результату діяльності об'єкта управління.

2. Основною класифікаційною ознакою механізмів, що діють в економіці, є їх принцип дії, в залежності від якого вони поділяються на об'єкт- та суб'єкт-механізми. До решти ознак, що можуть характеризувати механізм, належать економічний процес-об'єкт регулювання, рівень економічної системи, об'єкт управління, суб'єкт управління, призначення використання, інструмент управління. Дані ознаки визначають особливості функціонування механізмів, тому потребують свого відображення у назві.

3. Дослідження факторів розвитку галузі промисловості показало, що їх можна розділити на три групи: ендогенні та екзогенні по відношенню до галузі, а також фактори мікросередовища. Ендогенні фактори зумовлюють внутрішній розвиток галузі промисловості. Фактори мікросередовища визначаються взаємодією галузі з безпосереднім оточенням (споживачі продукції, постачальники ресурсів, маркетингові посередники). На екзогенні фактори підприємства галузі впливати не можуть, тому вимушені пристосовувати свою діяльність під зовнішні умови. Саме впливаючи на екзогенні фактори розвитку галузі промисловості держава має можливість не спотворюючи дію об'єктивних

економічних процесів з мінімальними затратами досягати в довгостроковому періоді необхідних результатів.

4. Сучасний стан розвитку хлібопекарної промисловості характеризується скороченням обсягів виробництва, зниженням рентабельності продукції, погіршенням структури споживання хліба та хлібобулочних виробів, відставання росту заробітної плати в галузі від середнього по економіці, повільне оновлення основних засобів при високому ступені їх зносу.

5. Основною проблемою, що зумовила диспропорції розвитку хлібопекарної промисловості, є неефективна державна політика регулювання галузі, яка базується на адміністративних методах встановлення цін на хліб. При цьому не враховуються об'єктивні ринкові закони розвитку галузі промисловості, що спричинило кризовий стан виробників, в той час як населення практично не відчуває поліпшення власного добробуту через незначну величину економії сімейного бюджету в результаті державного регулювання цін на хліб.

6. Встановлено, що державне регулювання розвитку хлібопекарної промисловості потребує системного підходу. Пріоритетною метою державного стимулювання розвитку галузі повинна стати стабільність забезпечення населення хлібом. Для врахування усіх можливих наслідків прийняття корегуючого впливу, побудовано дерево рішень, на основі якого визначено найбільш ефективні інструменти державного управління, серед яких розробка індикативних загальнодержавних цін на хліб, стимулювання виробництва борошна з належними хлібопекарськими властивостями, запровадження пільгового оподаткування ПДВ. Покращення якості та безпеки продукції пропонується досягти введенням ліцензування (атестації) виробництва, стимулюванням випуску хліба з оздоровчими властивостями.

7. Вирішення проблеми забезпечення хлібопекарної промисловості інвестиційними ресурсами потребує при встановленні цін на хліб враховувати необхідність оновлення технологічного парку галузі. Розрахунки засвідчили, що нормальне функціонування підприємств можливе при рентабельності продукції не менше 19,3%.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Нетяжук М.В. Соціальні та економічні аспекти державного регулювання цін на хліб //Економіка України. – 2005. - №3. – С. 63-67.
2. Нетяжук М. Визначимо поріг психологічної чутливості споживачів до цінових змін на хліб //Зерно і хліб. – 2005. - №3. – С. 35-36.
3. Нетяжук М.В. Галузь промисловості як економічна категорія ринку //Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. Вип. 1 (44) /Наук. ред. І.К. Бондар. – К., 2005 – С. 18-22.
4. Нетяжук М.В. Економічний механізм в ринкових умовах //Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. Вип. 3 (34) /Наук. ред. І.К. Бондар. – К., 2004 – С. 105-109.

5. Нетяжук М. АТ "Київхліб" прагне уникнути внутрішньої конкуренції між структурами одного холдингу //Зерно і хліб. – 2004. - №1. – С. 11-12.
6. Заїнчковський А., Нетяжук М. Моніторинг на хлібокомбінаті //Зерно і хліб. – 2002. - №3. – С. 12-13 (*особисто автору належить розробка алгоритму контролінгу прибутку та аналіз витрат хлібопекарного підприємства*).
7. Заїнчковський А.О., Нетяжук М.В. Інтеграція маркетингу в систему управління прибутком хлібопекарного підприємства //Наукові праці УДУХТ. - №10 (Частина III). – К.: УДУХТ, 2001. – С. 131-132 (*особисто автору належить порівняння систем управління хлібокомбінатів в плановій економіці та ринкових умовах, дослідження впливу державного регулювання на діяльність підприємств*).
8. Заїнчковський А.О., Петухова О.М., Нетяжук М.В. Знижка як інструмент стимулювання збуту продуктів харчування //АгроІнКом. – 2001.- №7. – С. 23-28 (*особисто автору належать аналіз ринку продуктів харчування та пропозиції щодо стимулювання їх збуту*).
9. Заїнчковський А.О., Петухова О.М., Нетяжук М.В. Маркетинг як інструмент управління прибутком хлібопекарних підприємств м.Києва //Економіка АПК.- 1999.- №7. – С. 47-53 (*особисто автору належить дослідження розвитку ринку хліба та вплив держави на його функціонування*).

В інших виданнях:

- 10.Нетяжук М.В. Механізм стимулювання розвитку хлібопекарної промисловості // Тези VI Міжнародна науково-практична конференція "Теорія і практика сучасної економіки". – Черкаси, 2005 р. – С. 332-335.
- 11.Бойко С.І., Нетяжук М.В. Перспективи інноваційного розвитку харчової промисловості // Матеріали VIII Міжнародної науково-технічної конференції "Пріоритетні напрями впровадження в харчову промисловість сучасних технологій, обладнання і нових видів продуктів оздоровчого та спеціального призначення". – К., 2003. – С. 26 (*особисто автору належить оцінка та прогнозування стану інноваційного розвитку харчової промисловості*).

АНОТАЦІЯ

Нетяжук М.В. Економічний механізм регулювання розвитку хлібопекарної промисловості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.01 - економіка промисловості. Київ: Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України, 2005.

Дисертацію присвячено питанню формування економічного механізму регулювання розвитку хлібопекарної промисловості України. Розроблено теоретико-методологічні підходи до вивчення розвитку галузі промисловості, з'ясовано основні його фактори.

Досліджені стан і тенденції розвитку хлібопекарної промисловості, окреслений комплекс проблем, визначена ефективність державного регулювання цін на хліб.

Встановлено, що основою економічного механізму регулювання розвитку

хлібопекарної промисловості повинні стати індикативні загальнодержавні ціни на хліб, стимулювання виробництва борошна з належними хлібопекарськими властивостями, запровадження пільгового оподаткування ПДВ.

Визначено оптимальний рівень рентабельності хлібопекарного виробництва, який дозволяє вирішити проблему забезпечення підприємств інвестиційними ресурсами для заміни технологічного парку галузі.

Ключові слова: економічний механізм, суб'єкт-механізм, об'єкт-механізм, галузь промисловості, державне регулювання.

АННОТАЦІЯ

Нетяжук М.В. Экономический механизм регулирования развития хлебопекарной промышленности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.01 - экономика промышленности. – Киев: Научно-исследовательский экономический институт Министерства экономики Украины, 2005.

Диссертация посвящена вопросам разработки экономического механизма регулирования развития отрасли промышленности, в частности, хлебопекарной. В работе рассмотрены теоретико-методологические подходы к исследованию сущности понятия “механизм” в экономике рыночного типа, проведен анализ его исторической эволюции, определены принципы построения в современных условиях.

На основе критического переосмысления существующих дефиниций пересмотрено определение “развитие отрасли промышленности”, исследованы факторы, которые на него влияют. Сделан вывод о необходимости оценки эффективности развития в трехмерной системе координат “производитель–потребитель–общество”.

Изложены методологические основы формирования экономического механизма регулирования развития отрасли промышленности с учетом объективно действующих законов развития и факторов, которые его определяют. Предложено использование метода дерева решений в процессе проектирования механизма.

В хлебопекарной промышленности в течение последних лет наблюдаются негативные тенденции. Объем промышленного выпуска хлеба в Украине в 2003 г. составлял лишь треть от 1990 г. Имеет место ухудшения структуры производства хлеба и хлебобулочных изделий. Темпы роста заработной платы в области значительно отстают от значения аналогичного показателя в целом по экономике, что способствует возрастанию текучести кадров. Оборудование отрасли загружено не полностью, имеет высокую степень износа. Замена невозможна из-за низкой рентабельности производства, которая сократилась с 24,8% в 1991 г. до 2-7% в 2002-2004 гг.

Основная причина низкой рентабельности – неэффективное государственное регулирование цен на хлеб. Проведенное исследование психологической чувствительности населения к изменению цен на хлеб показало, что повышение цен на хлеб до уровня нормальной рентабельности

производства, вызвало бы увеличение затрат граждан, которые являются несущественными даже для малообеспеченных слоев населения, и не воспринимались бы ими как ухудшение благосостояния.

С целью комплексного решения неурегулированных проблем построено дерево решений повышения общественной эффективности развития хлебопекарной промышленности. Результаты исследования свидетельствуют о целесообразности установления общегосударственных индикативных цен на хлеб, стимулирования производства муки с надлежащими хлебопекарными свойствами, введения льготного налогообложения НДС. Предложена методика определения оптимальной рентабельности с учетом потребности отрасли в техническом перевооружении, которая основывается на принципе нормальной доходности вложенного капитала.

В работе с позиции повышения качества и обеспечения санитарной безопасности продукции обосновывается необходимость введения лицензирования производства хлеба, а также стимулирования выпуска хлеба с оздоровительными свойствами.

Ключевые слова: экономический механизм, субъект-механизм, объект-механизм, отрасль промышленности, государственное регулирование.

SUMMARY

Netyazhuk M.V. Economic mechanism of development regulation of breadbaking industry. - Manuscript.

The dissertation on obtaining of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a speciality 08.07.01 - Industrial economy. - Research economic institute of the Ministry of economics of Ukraine, Kiev, 2005.

The dissertation touches the questions of a regulation mechanism of Ukraine breadbaking industry development. We have worked out theoretic-methodological approaches to a study of the breadbaking industry development and examined its main factors and tendencies.

We have outlined a number of problems and determined the efficiency of state prices control.

It is ascertained that indicative state prices for bread, flour production promotion with proper baking qualities and introduction of value added tax tariff preferences should become the basis for the economic regulation mechanism of the breadbaking industry development.

We have determined the optimal level of the breadbaking industry profitability which allows to solve a problem of enterprises provision with investment recourses used for technological renovation in this branch of industry.

Key words: economic mechanism, subject-mechanism, object-mechanism, a branch of industry, state regulation.